

Taalles aan oudere laaggeletterde migranten

Is het nodig en is het haalbaar?

De groep oudere migranten in Nederland neemt gestaag toe. Het betreft voor een groot deel laaggeletterde eerstegeneratiemigranten. Zij krijgen vaak te maken met maatschappelijke problemen. Taalproblemen spelen hierbij een grote rol en worden door veel migranten als een probleem ervaren. Kunnen taallessen aan deze groep mede een oplossing bieden voor de ondervonden problemen? Hoe realistisch is het te denken dat oudere migranten nog taal kunnen verwerven? En hoe kun je als docent op deze groep inspelen? Op het Les-congres van 10 november werd in een workshop op deze vragen ingegaan. In dit artikel de belangrijkste bevindingen met als doel een eerste aanzet te geven tot meer erkenning voor deze bijzondere groep migranten.

Mijn interesse voor de groep oudere migranten is voortgekomen uit het geven van taallessen aan een groep overwegend oudere (50+) Marokkaanse mannen. Het gebrekkige taalniveau van deze groep leek mij geen op zichzelf staand iets. In het kader van de opleiding docent Nt2 heb ik daarom gezocht naar een antwoord op de volgende vragen:

- Hoe groot is de groep oudere migranten?
- Ondervindt deze groep specifieke problemen?
- In hoeverre maken taalproblemen deel uit van eventuele specifieke problemen? Ervaren de oudere migranten hun beperkte taalvaardigheid zelf ook als een probleem?
- Kunnen oudere volwassenen nog wel succesvol een taal leren?
- Hoe kan dit dan het beste worden begeleid?

In dit artikel wordt kort ingegaan op elk van deze vragen. Ik hoop dat u na het lezen hiervan inziet dat taallessen aan deze groep migranten inderdaad nodig én haalbaar zijn.

Oudere migrant

De term oudere heeft minder te maken met leeftijd maar vooral met het begin van een nieuwe levensfase.¹ Een fase waarin het werkende leven wordt af-

gerond, nieuwe doelen worden geformuleerd en de balans van het leven wordt opgemaakt. Het moment waarop op deze laatste levensfase ingaat, is afhankelijk van onder meer arbeidsleven, opleidingsniveau en sociale klasse. In dit artikel wordt met ouderen bedoeld: migranten van 55 jaar en ouder. Dit onder meer omdat het werkzame leven van veel migranten ver voor hun 65ste stopt. Daarmee belanden ze eerder dan de gemiddelde oudere in deze levensfase. Ook het NOOM, Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten, gaat op haar website uit van 55 jaar en ouder als zij spreekt over de oudere migrant.²

Met migranten wordt niet alleen de grootste groep allochtonen bedoeld (Surinamers, Antillianen, Turken en Marokkanen), maar ook Zuid-Europeaanen, Chinezen, Oost-Europeaanen en vluchtelingengroepen.

Aantallen

Van de Nederlandse bevolking is op 1 januari 2012 bijna 30% ouder dan 55 jaar.³ Daarvan is 14% van allochtone herkomst. Ruim 30% daar weer van is van niet-westerse herkomst. Het betreft hier vrijwel alleen eerstegeneratiemigranten. Meer dan een derde van deze groep is van Turkse of Marokkaanse afkomst.

De verwachting voor de toekomst is dat het aantal migranten van 55+ in Nederland zal toenemen tot 18% van het totaal aantal 55-plussers in 2030. Het aantal niet-westerse 55-plussers zal dan rond de 8.4% liggen (ruim 550.000 mensen). Dat betekent dat tegen 2030 bijna 1 op de 5 ouderen van allochtone herkomst is. Een op de 12 is van niet-westerse afkomst. Deze kleurrijke vergrijzing zal het sterkst te zien zijn in de vier grote steden. Ook dan gaat het voornamelijk om eerste-generatie-migranten.

Het betreft dus een groeiende groep, die in de nabije toekomst een meer dan marginale plaats in de samenleving in zal nemen. Aparte aandacht voor deze groep ouderen lijkt op basis van de cijfers te rechtvaardigen. Maar is die aandacht ook nodig?

Twee dilemma's

Kenmerken van de eerstegeneratie-migranten zijn onder meer een hoge zelfredzaamheid, gerichtheid op de eigen culturele gemeenschap en een beperkte oriëntatie op en participatie in de Nederlandse samenleving.⁴ Met het ouder worden krijgt een deel van deze migranten te maken met sociaal-economische problemen. Ze hebben

vaak een onvolledige AOW, specifieke gezondheids- en welzijnsproblemen, een laag opleidingsniveau. Hoffer (2005) noemt daarnaast het zorgplicht- en het terugkeerdilemma.

Het **zorgplichtdilemma** verwijst naar de onzekerheid bij veel oudere migranten ten aanzien van de mantelzorg door de eigen kinderen. Ouderen hopen dat hun kinderen bepaalde zorgtaken op zich zullen nemen, maar daar is men in Nederland niet altijd zeker van. Ook wil men de eigen kinderen niet onnodig belasten. Tegelijk vinden ouderen het beschamend dat er niet gerekend kan worden op zorg door de eigen kinderen en zullen er niet of nauwelijks over willen praten.

Het **terugkeerdilemma** betreft de onzekerheid of men in Nederland moet blijven of terug zal keren naar het land van herkomst. De realiteit is dat de meesten in Nederland blijven. Daar wonen immers de kinderen en kleinkinderen. Daarnaast spelen angst voor verlies van inkomsten bij terugkeer en een veronderstelde betere kwaliteit van de medische zorg hier een rol. Hier blijven dus met gevoelens van heimwee, of pendelen tussen Nederland en het thuisland voor zo-

ver haalbaar. En altijd met zorgen over de toekomst.

Isolement

Door de vaak gebrekkige taalbeheersing missen veel oudere migranten informatie over ouderenvoorzieningen. Vanwege taalproblemen en cultuurverschillen neemt men nauwelijks deel aan algemene informatieavonden of excursies voor ouderen. Van de diverse voorzieningen voor ouderen wordt vrijwel geen gebruik gemaakt. Ook het contact met hulpverleners verloopt vaak moeizaam. Bovendien is men vanwege de taalproblemen beperkt in het aangaan van contacten met autochtone senioren. Dit alles wordt ook door de oudere migranten zelf als een probleem ervaren.

Als gevolg van de taalproblemen, een laag opleidingsniveau, een laag inkomen en een klein sociaal netwerk komt een deel van de oudere migranten in een sociaal en maatschappelijk isolement terecht. Dit geldt vaak nog meer voor de vrouwen dan voor de mannen.

Oplossingen

Oplossingen voor genoemde problemen worden door een zelforganisatie als NOOM maar ook door kenniscentra

Kortom: je kunt nooit vroeg genoeg beginnen met het leren van een tweede taal, maar het is ook nooit te laat

als FORUM⁵ en MOVISIE⁶ gezocht in belangenbehartiging richting de overheid, voorlichting, behoefteonderzoek, lotgenotencontact, bevorderen van integratie, participatie en zelfredzaamheid en uitwisseling van expertise en kennis. Een veelgebruikte term hierbij is **empowerment**: het op gang brengen van een bewustwordingsproces en mentaliteitsverandering om oudere migranten meer zelfredzaam te maken. En hiermee wordt op lokaal niveau vooruitgang geboekt.

Slechts een enkele keer wordt het aanbieden van aangepaste taalcursussen genoemd als een van de oplossingen voor de problemen waar oudere migranten mee te maken hebben. Men lijkt ervan uit te gaan dat het leren van de taal voor ouderen geen optie meer is. Maar is dat zo?

Taalleren en leeftijd

De algemeen heersende opvatting is dat kinderen vreemde talen makkelijker en met meer succes leren dan volwassenen. De plasticiteit van hun hersenen speelt daarbij een cruciale rol. Bekende term in dit verband is de zogenaamde kritische of gevoelige periode. Daarnaast is algemeen bekend dat volwassenen vergeleken bij kinderen een nieuwe taal in eerste instantie sneller leren, maar dat zij vaak – behalve wat woordenschat betreft – tegen een leerplafond aanlopen. Kinderen scoren op de lange termijn hoger voor wat betreft syntaxis en fonologische vaardigheden.

Er komen echter steeds meer onderzoeksresultaten die wijzen op een blijvend vermogen van de hersenen om zich aan te passen en te ontwikkelen. Het bestaan van een gevoelige periode wordt meer en meer in twijfel getrokken. Er komen nuances in het denken over de werking en de mogelijkheden van het geheugen bij het ouder worden. En er wordt steeds meer bekend over hoe leren op leeftijd het best kan worden aangepakt.

Bovendien wordt taalverwerving door oudere taalleerders behalve door hun leeftijd ook beïnvloed en bemoeilijkt door een veelheid aan omgevings- en ontwikkelingsfactoren. Kinderen en volwassenen worden dan ook, zo wordt gesteld, voor wat betreft het leren van een vreemde taal vaak op onterechte variabelen vergeleken.

Voordelen

Er zijn ook voordelen aan het op oudere leeftijd leren van een vreemde taal. Volwassenen kunnen gebruik maken van in de moedertaal verworven concepten, zijn meer ervaren in het deelnemen aan een conversatie en

hebben duidelijk een doel voor ogen met het leren van de vreemde taal. Kortom: je kunt nooit vroeg genoeg beginnen met het leren van een tweede taal, maar het is ook nooit te laat. Ook volwassenen kunnen een tweede taal (goed) verwerven als ze maar gemotiveerd, actief en gefocust genoeg zijn. En – net zo belangrijk – als er maar sprake is van geschikt onderwijs en support.

De context waarin (oudere) volwassenen een vreemde taal leren, blijkt van grote invloed op hun vermogen deze taal ook echt te verwerven. Want twijfel bij alle betrokkenen of ouderen nog wel een vreemde taal kunnen leren blijkt namelijk hét struikelblok en de grootste uitdaging voor oudere volwassenen en hun docenten om een tweede taal te verwerven. Studies tonen aan dat senioren tot op hoge leeftijd een tweede taal kunnen leren als ze maar op een wijze benaderd worden die recht doet aan hun leer- en cognitieve vermogens en eventuele fysieke gebreken. Werken met senioren stelt dan ook andere eisen aan de didactische, methodische en sociale vaardigheden van de taaldocent.

Hieronder volgen enkele meest in het oog springende aanbevelingen voor de docent uit de literatuur. Hoewel de aanbevelingen veel overeenkomsten vertonen met de aanpak voor laaggeletterde migranten en voor Nt1-ers (laaggeletterde Nederlanders) verdient het toch aandacht om daarbinnen apart rekening te houden met een aantal specifieke zaken.

Aanbevelingen

Sociaal

- Vergroot het zelfvertrouwen en verminder eventuele faalangst van de oudere taalleerder door als docent vertrouwen in het leerproces én realistische verwachtingen te hebben.
- Verminder de focus op foutencorrectie en maak zo min mogelijk gebruik van formele evaluatie.

- Maak de lessen interessant, divers, ontspannen en gebruik humor.
- Sluit uitdrukkelijk aan bij de culturele en historische bagage van de deelnemers. Daar ligt een enorme bron voor zowel motivatie als leerpotentie.

Bewerk materiaal waar nodig om het geschikt te maken voor mensen met fysieke beperkingen

Didactisch

- Zorg voor goede belichting in de klas en verminder zoveel mogelijk lawaai van buiten.
- Maak zoveel mogelijk homogene groepen.
- Onderricht ook in leerstrategieën. Leer laaggeletterde taalleerders hoe informatieverwerking het best georganiseerd kan worden, stimuleer het gebruik van eigen ontwikkelde leerstrategieën en maak daar ook voldoende tijd voor vrij.
- Sta gebruik van de moedertaal toe. Het cognitieve systeem van ouderen is namelijk gericht op het verbinden van nieuwe kennis met al aanwezige kennis. De eigen taal is dan bijna onontbeerlijk voor het kunnen verwerken en verwerven van een nieuwe taal.
- Focus op begrijpen boven produceren.
- Gebruik speelse werkvormen en schep kansen om samen te werken.
- Oefen en herhaal veel om kennis vast te leggen.

Methodisch

- Werk met een methode en met materiaal geschikt voor deze groep migranten en bewerk materiaal waar nodig om het geschikt te maken voor mensen met fysieke beperkingen (bijvoorbeeld een groter lettertype om het lezen te vergemakkelijken).
- Gebruik relevant en motiverend materiaal, gericht op direct bruikbare structuren en vocabulaire, in een context die een reflectie is van situaties en functies in het dagelijkse leven.
- Gebruik geen oefeningen die voornamelijk op het kortetermijngeheugen vertrouwen, zoals **oral drills**, of methodes die zwaar leunen op **auditiële discriminatie**.
- Geef waar nodig expliciet aandacht aan grammatica, woordenschat en uitspraak.

En ook:

- Werk waar mogelijk samen met zelf-organisaties van oudere migranten.
- Zorg voor mogelijkheden voor de migranten om buiten school het Nederlands te kunnen oefenen. Denk bijvoorbeeld aan samenwerking met een taalmaatjesproject.

Afronding en conclusie

Op basis van bovenstaande bevindingen heb ik een korte lesserie opgezet voor de groep oudere mannen rondom het thema de bibliotheek⁷. Ik maakte daarbij onder meer dankbaar gebruik van de methode THUIS! SOCIALE REDZAAMHEID VOOR ANDERSTALIGE SENIOREN (2005) van Vera de Bot en Gerrie Gastelaars.

Na het bezoek aan de bibliotheek werd in een gesprek met de groep pas echt duidelijk wat een gebrekkige taalbeheersing doet met het zelfvertrouwen en het zelfbeeld van deze oudere migranten en de mate waarin zij hun weg vinden en participeren in de maatschappij. De mannen hadden genoten van de avond. Ze wisten nu hoe ze boeken konden lenen, ze hadden de woorden om zich te redden in de bibliotheek. Ze wisten dat ze welkom waren en waren vast van plan vaker naar de bibliotheek te gaan. Die drempel was verlaagd. Maar bovenal hadden ze het idee gehad dat ze gezien waren, dat ze als oudere migranten er toe deden. Dat ze er - eventjes - bij hoorden.

Het heeft de auteur gesterkt in haar overtuiging dat juist taalkennis empowerment betekent en dat ook op hogere leeftijd migranten nog enorm veel te winnen hebben bij het leren van de Nederlandse taal. Nu anderen zien te overtuigen ...

Janine Dubbeldam

*De auteur is docent Nt2, eigenaar van DubbelTaal te Rijnsburg.
Correspondentie: dubbeltaal@gmail.com / janine.dubbeldam@hotmail.com*

Dit artikel is voorgelegd aan Yvonne Heyge van het NOOM. Haar reacties zijn in het artikel verwerkt.

Ook Marieke Goedegebure van NT2SPRAAK wordt bedankt voor haar reacties bij het schrijven van dit artikel.

Noten

- 1 www.wikipedia.nl.
- 2 www.netwerknoom.nl.
- 3 Gebaseerd op gegevens van www.statline.cbs.nl.
- 4 www.movisie.nl.
- 5 FORUM is het instituut voor multiculturele vraagstukken, zie www.forum.nl.
- 6 MOVISIE is hét landelijk kennisinstituut en adviesbureau voor toepasbare kennis, adviezen en oplossingen bij de aanpak van sociale vraagstukken op het terrein van welzijn, participatie, sociale zorg en sociale veiligheid, zie www.movisie.nl.

Referenties:

Aleman, A. (2012). HET SENIOREN BREIN. De ontwikkeling van onze hersenen na ons vijftigste. Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact.

Bellingham, L. (2000). LANGUAGE ACQUISITION AFTER FORTY: A REVIEW OF THE LITERATURE. *Babel*: 35, 1, p. 24-27.

Bialystok, E. & K. Hakuta (1999). CONFOUNDED AGE; linguistics and cognitive factors in age differences for second language acquisition. In: Birdsong, D. (Ed.), *Second Language acquisition and the Critical Period Hypothesis*. Mahwah, NJ: Erlbaum, L., p.1-22.

Bongaerts, T., C. van Summeren, B. Planken & E. Schils (1997). AGE AND ULTIMATE ATTAINMENT IN THE PRONUNCIATION OF FOREIGN LANGUAGES. *Studies in Second Language Acquisition*, 19, 4, p.447-465.

Brown, S. & J. Larson-Hal (2012). SECOND LANGUAGE ACQUISITION MYTHS. *Applying Second Language Research to Classroom Teaching*. Michigan: University of Michigan Press.

Duran, M.G. (2010). TEACHING ENGLISH TO SENIOR CITIZENS: a different approach. Presentatie tijdens het III Congreso de Gerontologia, XXIV Conferencia de Aiuta.

Dörnyei, K. (2006). CURRICULUM LANGUAGE COURSE TEACHING METHODS FOR SENIOR CITIZENS. Cham: Volkshochschule. www.senior-language.com/uploads/media/Curriculum_Teaching_Methods_for_Senior_Citizens.pdf

Ferman, S. & A. Karni (2010). NO CHILDHOOD ADVANTAGE IN THE ACQUISITION OF SKILL IN USING AN ARTIFICIAL LANGUAGE RULE, www.plosone.org/article/info%3Ad

Gruijter, M. de & R. Verwijs (2010). PRAKTIJKEN VOOR DE AANPAK VAN EENZAAMHEID BIJ OUDERE MIGRANTEN. Onderzoek in opdracht van de coalitie ERBIJ. Utrecht: Verweij-Jonker Instituut.

Hoffer, C. (2005). ALLOCHTONE OUDEREN: de onverwachte oude dag in Nederland. In: *Onzichtbaar – onmisbaar: ouderen in Rotterdam*. Cahier 04, p. 7-30. Rotterdam: Stedelijke Adviescommissie Ouderenbeleid (S.A.O.).

Johnstone, R. (2002). ADDRESSING 'THE AGE FACTOR': SOME IMPLICATIONS FOR LANGUAGES POLICY. *Guide for the development of Language Education Policies in Europe from Linguistic Diversity to Plurilingual Education. A reference study*. Strasbourg: Language Policy Division, Directorate of School, Out-of-School and Higher Education.

Neufeld, G.G. (2001). NON-FOREIGN-ACCENTED SPEECH IN ADULT SECOND LANGUAGE LEARNERS: DOES IT EXIST AND WHAT DOES IT SIGNIFY? *ITL Review of Applied Linguistics*, p.133-134, p. 185-206.

Nikolov, M. (2000). ISSUES IN RESEARCH INTO EARLY FL PROGRAMMES. In: Moon, J. & Nikolov, M. (eds.). *Op cit.* p.11-48.

Schlepppegrell, M. (1987). THE OLDER LANGUAGE LEARNER. www.language-learning-advisor.com/age-and-language-learning.html

Sicola, L. (2010). AGE AND LANGUAGE LEARNING, MYTH BUSTING. www.youtube.com/watch?v=Q9ihxB5X4-A